

כתרי תורה

לק"י • פרשת ויהיו חיי שרה ה'תשפ"א ב'ש"ב • גליון כ"ט
הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

כתר מלכות – מאן מלכי רבנן

רבי זכריה ב"ר יאיר מדאר הלוי זלה"ה
רב שכונת מרמרוק - כ"ח מרחשון תשכ"ז
רבי בן ציון ב"ר חיים חוכימה זלה"ה
ראש בד"צ ישא ברכה - כ"ח מרחשון תשע"ז
רבי סעדיה ב"ר דוד שאער זלה"ה
רב באיב וחבר הרבנות בחדרה - כ"ט מרחשון תשמ"ה
רבי חזקיהו ב"ר דוד מלאחי זלה"ה
רב שכונת 'משכנות' רמת השרון - ב' כסלו תשל"ט
רבי דוד ב"ר ישראל צאירי זלה"ה
מדייני שרעב ורב שכונת מרמרוק - ג' כסלו תש"ג

לע"נ ידיד ורע אשר שמחת התורה שבלבו ועל פניו האירה כל סביבותיו, זכה להרביץ תורה ולהעמיד בתי מדרשות לשקידתה הרב רפאל אליהו אליעזר זצ"ל ביבולחס"א הרב צבי בלאט ולזכות הגאון הרב חיים מימון ב"ר שלמה נהרי שליט"א ומרת נעה ב"ר אבנר תחי' לרפואה שלימה בתוך שאר חולי ישראל • אין לקרוא בשעת התפילות וקריאת התורה •

כתר של"א"ש

ותמת שרה בקרית ארבע היא
חברון בארץ כנען ויבא אברהם
לספוד לשרה ולבכתה (כ"ג, ב')
במדרש הגדול איתא ויבא אברהם
לספוד לשרה ולבכתה, זה הוא
שאמר הכתוב (קהלת ב', ב')
לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה
מה זו עשה. ביאור הענין, כי הנה
שב אברהם שמח וטוב לב שלא
נשחט יצחק ונותר בחיים להקים לו
זרע. וגם שזכה לעמוד בנסיון
העקידה ומהר"י גופאן במנחת
יהודה הוסיף שבזה הלא נשלמו
העשרה נסיונות שעמד בהם
ושמחה גדולה היא לו. וכעת נהפכה
שמחתו במיתת שרה. וכן פירש
רס"ג פסוק זה בקהלת כי הזמר
והשמחה, אינם מביאים תועלת
תמידית בגלל מהירות כליונס, ומה
זו עושה, מה תועלתם וחשיבותם.
ועוד איתא במדרש הגדול למה
נאמר ותמת שרה בקרית ארבע,
בשביל ארבע קריאות (מקרים.
אבש"ר) שקראוה במיתתה ואלו
הן, עוצב, ששמעה שאירע לבנה.
ויללה, שיללה על בנה. ומרירות
מיתתה. ושלא היתה שמחה
שלימה. ובמדרש אור האפילה מנה
הארבעה מקרים, שמועה רעה,
צווחה, יללה והפיכת השמחה. הרי
שמנו את מיעוט השמחה כמקרה
אסון וצער מלבד עצם המיתה.
וכאן למדנו מעלת אאע"ה, שלא
נשברו רוחו מהפיכת השמחה
הגדולה שהיה שרוי בה, והלך
לספדה ולהתעסק בקבורתה.
ולימוד גדול הוא לנו, לידע
להתנהג בכל מצבינו כרצון ה' כפי
מה שמביא עלינו. שבת שלום.

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומיסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק'
לעילוי נשמת אביו רבי יחיאל ב"ר יצחק עומיסי זלה"ה - נלב"ע כ"ז אלול התש"פ

מאכלים במונחים תחת עגלה שהקטן ישן בה

א] נשאלתי האם מותר להניח אוכל תחת עגלת תינוק אף שהתינוק ישן שם [הדבר מצוי כשיוצאים לקניות עם תינוק בעגלה]. והנה הטעם לאיסור נתינת אוכלים תחת המיטה הוא מפני רוח רעה (פסחים קיב.), דכיון שהשינה היא אחד מששים במיתה, כשהוא מאהיל בשעת שינה על האוכלים, הרי זה כאילו היו באוהל המת (תורת חיים שבועות טו): [ומשמע דוקא בשעת שינה. ויש שאסרו אף שלא בשעת שינה כיון שמיחדת לשינה ע"י שו"ת פרי השדה ח"א סימן ד'].

אך בנדון דידן, הנה נחלקו האחרונים בכלל אם שייך רוח רעה בקטן, דעת המשנ"ב (סימן ד' ס"ק י' בשם הפמ"ג, וכ"ה בשע"ה ח"א סימן ב' סעיף ט') דאף בקטן שורה רו"ר. ודעת הגר"ו (סימן ב') דבקטן אין שורה רו"ר. עוד טעם להקל בנדון דידן, דיש אומרים כי האיסור דוקא באוכלין המונחים על הקרקע מתחת המיטה (דרכי תשובה י"ד סימן קט"ז ס"ק ל"ז).

ולמעשה, נחלקו פוסקי זמננו, יש אוסרים להניח אוכלין תחת עגלת תינוק (הגר"נ קרליץ הובא בספר השולחן כהלכתו עמוד רפ"ז הערה ל', הגר"מ שטרבוך בתשובות והנהגות ח"א סימן ט' שם כתב שקשה להקל ברוח רעה ששרשו סתום, הגר"ח קנייבסקי בדולה ומשקה עמוד 417) ורבים מתירים (שו"ת דברי יציב חו"ד סימן ל"ג אות א', שו"ת מנחת יצחק ח"ד סימן קי"ג, שו"ת יביע אומר ח"א סימן ט' י', שערים המצוינים בהלכה סימן ל"ג, שו"ת שרגא המאיר ח"ג סימן ק"ג, שו"ת או נדברו ח"ז סימן ע"ב). וכן דעת מרן הגר"י רצאבי שליט"א. והוסיף כי תינוק קטן אם רוב שעותיו ישן הוא בעגלה, הרי היא נחשבת למקום שינה ואין רצוי להניח אוכלים בסל שתחתיה. ובדיעבד, יתן את האוכל לאחרים שאינם יודעים או שאינם מקפידים, וכן בכל אוכלים ששהו תחת המיטה (עפ"י השב"י ח"ב סימן ק"ה שמתיר בדיעבד).

ברכה על טלית קטן

ב] מעשה באדם שיצא לטיול ונטל עמו רק מעט דברים המוכרחים, ובא לשאול אם יכול להשאיר את הטלית בבית ולברך על הטלית קטן בלבד. והנה שיעור טלית המחייב ברכה הוא, שהקטן מתעטף בו ראשו ורובו וגדול יוצא בו דרך עראי (מנחות מ:). ובשיעור זה נחלקו האחרונים. י"א אמה וחצי באורך [לגר"ח נאה 72 ס"מ, ולא כולל הפתח] וחצי אמה ברוחב [24 ס"מ] וי"א שתי אמות באורך [96 ס"מ] וזוהי יכול לברך עליו לכתחילה (משנ"ב סימן ט"ז ס"ק ד'). ולדעת מהר"י"ץ אמה אורך [48 ס"מ] על אמה רוחב (עיין שולי המעיל סימן ב' ס"ק כ"א ד"ה והנה).

אמנם כתב מרן הגר"י רצאבי שליט"א (שו"ת עול"י ח"א סימן ג') שאף אותם יחידים בתימן שלבשו טלית קטן, לא ברכו עליה, מפני הספק בשיעור הטלית, כי י"א שהיא עד הברכיים (שו"ת מהרש"ם ח"ד בשם סימן קכ"א בשם הגר"א) וכן מפני הספק בנוסח הברכה אם להתעטף (שו"ע סימן ח' סעיף ו') או על מצות (רמ"א שם). ולעניין השאלה הנ"ל אמר לי מרן שליט"א, שהמברך על טלית קטן יש לו על מי לסמוך, אכן ההוראה לכתחילה היא שאין לברך על טלית קטן כלל.

ברכה על פרי כשהוא שלם

ג] קיי"ל שצריך לברך על הפרי כשהוא שלם (שערי תשובה סימן ר"ב ס"ק א') ונשאלתי, האם גם בפרי גדול שאינו נאכל בפעם אחת יש לברך עליו קודם שיחתכנו. והנה פשוט הוא שעל אבטיח אין לברך כשהוא שלם והטעם משום הפסק (כ"כ המשנ"ב סימן ר"ז ס"ק י"ב וערוך השולחן סימן ר"ב סעיף י"א לעניין אגוז) ועוד טעם, מפני שאין דרך לאכול כך (וזאת הברכה פ"א סעיף י"ד בהערה שם בשם הגריש"א). וכן בתפוז, יכול לקלפו קודם הברכה, אך מטעם אחר, שהרי אף פלח אחד נקרא שלם (אור לציון ח"ב פ"ד, שו"ת קנה בושם ח"ג סימן א' אות ב').

ולמעשה גם בתפוח לא נהגו אצלנו לברך עליו כשהוא שלם מפני שהאוכלו כך נראה גרגרן, ולכן חתכו ממנו חתיכה קודם הברכה. אמנם אמר לי מרן הגר"י רצאבי שליט"א, שהמדקדקים היו מחזירים את החתיכה למקומה בשעת ברכה, כדי שיהא נראה כשלם, וכמו שכתבו האחרונים לעניין פרי שחתכו לבדקו מתולעים (כף החיים סימן ר"ב ס"ק ד').

נקיטת חפץ ושבועת אליעזר במשנת רבותינו

ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל ככל אשר לו שים נא ירך תזות ירכי: ואשביעך בה' אלהי השמים ואלהי הארץ אשר לא תקוה אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבן: וישם העבד את ידו תזות ירך ארצו וישבע לו על הדבר הזה: (כ"ד, א, ב, ט)

מקור דין שבועה בנקיטת חפץ וצורתה

א] בגמרא (שבועות לח, ב) יליף מהכא דשבועת הדיינים בנקיטת חפץ שלמצוה היא, דא"ר יהודה אמר רב, משביעין אותו בשבועה האמורה בתורה דכתיב ואשביעך בה' אלהי השמים. וביאר דבריו רב אשי, דשבועה האמורה בתורה היינו באתפוס חפצא, כי היכי דאתפסיה אברהם ברית מילה. (ועי' ב' תירוצים ברא"ש שם סי' א', אם ילפי רבנן משבועת אליעזר או שהיא אסמכתא בעלמא).

וכתב הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תרמ"ז) דאינו נשבע בתורה, אלא אוחזו הס"ת ונשבע בשם. כשבועת אליעזר שאף שאמר לו אברהם, שים נא ירך תחת ירכי, השבועה עצמה היתה בה' שהרי אמר לו ואשביעך בה' אלהי השמים. ועי' במדרש אור האפילה שהבין, כי השבועה היא במצות המילה עצמה, ותמה א"כ מהו ואשביעך בה"א השמים. ועי' בסמוך אות ו' מה שביאר] וכן דקדק הר"ן (לח, ב מדפי הר"ף) מלשון הרמב"ם (פ"א משבועות ה"ח). וטעם אחיזת הס"ת, כתב הר"ן כדי לאיים עליו שלא ישבע לשקר.

ומנהגו (עי' שעה"ח ח"מ סי' ר"כ סעיף י"ג) שמניח ידו על ס"ת, וא"צ לאחוזו, וכדעת רמ"א (ח"מ סי' פ"ז סעיף ט"ז) שכתב י"א דנוהגין להשביע שבועת הדיינים שהספר תורה מונח לפניו ומניח ידו עליה, אבל אינו נוטלה בזרועו. וכתב בבהגר"א (סי"ג נ"א) כיון שלא נשבע בתורה, לכך אף שאינו נוטלה בידיו שפיר דמי. והכי מסתברא דהא נקיטת חפץ ילפינן מהאמור באליעזר שהניח ידו תחת ירך אברהם, ולא הגביהה. וכן דקדק בשעה"ח (ח"מ סי' ר"כ בעיני יצחק אות מ"ד). וכן מתבאר מדברי רס"ג שתרגם בתפסיר שים נא ירך תחת ירכי. אום בידך אלי עהדי. וביאר כמוהר"ר עמרם קורח זלה"ה בנוה שלום הושט ירך אל נכח מה שאני משביעך. וקצ"ע מילת ירכי האמורה במקרא מה עניינה, ונראה כי כוונתו למצות ברית מילה, כי עהדי עניינו ברית ושבועה וכפי שתרגם וזכרתי את בריתי (לעיל ט, ט"ז) ודכרת עהדי. והנה אם כי משמעות לשונו שלא אחזה כלל בידו, מ"מ נראה שאינו חולק על דברי חז"ל והושט ירך היינו הושטה שיש בה נגיעה. ועכ"פ למדנו שהגבהה אין כאן. וליישב דעת הסוברים שאוחזו ס"ת בידו י"ל שעשו כן כדי לאיים עליו ביותר.

באיזה חפץ נשבעים

ב] ובאיזה חפץ צריך להשבע, הנה משבועת אליעזר יש ללמוד דנשבעין בכל חפץ של מצוה, וכך מסקנת הגמרא שם דנשבעין בתפילין, כיון דנקיט חפצא בידיה, משמע דתפילין לאו דווקא אלא העיקר חפצא דמצוה. וכן דקדק הגר"א (סי"ג נ"א) את לשון הגמרא אתפוס חפצא, משמע כל חפץ של מצוה. וכ"כ הרא"ש (שבועות פ"ז סי' א') נותנין לו הס"ת או חפץ של מצוה בזרועו. וכן יש ללמוד ממש"כ התוספות (ר"ה הא"י) דמה שהשביע אברהם את אליעזר במצות מילה, היינו אף לרב פפא שהצריך שבועה בס"ת, כיון שאליעזר תלמיד חכם היה (כמ"ש ביומא כת, ב אליעזר עבד אברהם זקן ויושב בישיבה היה. רש"י) ות"ח נשבע בתפילין לכתחילה. מבואר שלמדו דתפילין לאו דוקא, אלא גם מצות מילה בכלל. ומ"מ לכתחילה משביעין בספר תורה, ונראה דהיינו כדי לאיים עליו יותר. ותלמיד חכם נשבע בתפילין, (לשון רש"י מפני כבודו. והיינו דאין

מטריחין עליו לאחוזו ס"ת. ועי' בי"ח שביאר בדעת הרמ"ה דסתם בנ"א אינן זיהרין שלא להזכיר ש"ש לבטלה להכי צריכין ס"ת דווקא, משא"כ ת"ח. ולכך ת"ח שכבר נשבע ובא לישבע פעם שניה, איתרע חוקת ת"ח דחזינן דרגיל הוא לישבע, וצריך ס"ת. ועי' בהגר"א ס"ק מ"ט). וכן העלה הרמב"ם (שם) דהנשבע אוחזו ס"ת בזרועו. ובדיעבד כתב (ה"יא) דאם אוחזו תפילין בידו והשביעוהו אינו חוזר ונשבע, שהרי אוחזו תורה בידו וכמו ספר הין.

ג] והנה מדברי הרמב"ם מתבאר דהשבועה היא רק בס"ת או דומיא דס"ת דהיינו תפילין, ונראה דהבין כן ממה שלא נזכר בגמרא שום חפץ מצוה רק תפילין. ומה שאמרו בגמרא אתפוס חפצא דמשמע בכל חפצי מצוה. צ"ל דס"ל דחפץ האמור כאן היינו ס"ת. וכ"כ רבינו זכריה הרופא בביאורו על הרמב"ם (כת"י, ה"ד בשעה"ח שם), נקיטת חפץ, היא התורה שנאמר בקש קהלת למצוא דברי חפץ. וכפי שהיו קוראים בתימן לכל ספר בשם בשם חפץ, וכן מצאתי שתירץ בספר עלי תמר על הירושלמי (פ"א ה"א) וע"ש שהביא דוגמאות רבות לנוסח זה השגור בפי יהודי תימן. ואכן בירושלמי פאה שם איתא דכל המצוות נקראו חפץ. וצ"ע. ומ"מ לא השביעו בכל חפץ אלא דווקא בס"ת כמובא בשעה"ח הנז"ל, והיינו כמ"ש בערוך השלחן (סי' פ"ו סעיף ט"ז) שהוא החפץ היקר מכל אשר בשמים ובארץ.

אלא שעדיין צ"ע דהלא ממילה למדנו, והיא אינה דומיא דספר. וכתב במעשה רקח (ה"יא) דלדברי רבינו מה שהשביע אברהם את אליעזר במצות המילה אף שאינה כס"ת, לפי שזו היתה מצוה היותר חביבה ביניהם, וכמו"כ אנו שנשבעין בספר, יכולין להשביע ת"ח בתפילין כיון שידוע הוא ערך מצות תפילין וחביבה עליו הרבה.

ד] ובעיני יצחק (אות מ"א) כתב כי קצת נהגו כהרמ"א (בהגהותיו סעיף ט"ז ובדרכי משה שם) שהביא משו"ת מהר"י וויל (סי' קע"א) דלאו דוקא ס"ת אלא לכתחילה ה"ה חומש ושאר ספרים שיש בהם שמות. ועי' ש"ך וט"ז שדחו דברי מהר"י. והסכים הגר"א דהדין עימם. ועי' עוד שם בעיני יצחק שהביא שכ"ה מנהג ירושלים.

ה] והטעם שהשביע אברהם דווקא במצות מילה, איתא במדרש רבה (נ"ט ח) אמר רבי ברכיה, לפי שניתנה להם בצער, לפיכך היא חביבה ואין נשבעין אלא בה. וביאר בעץ יוסף שם דהלא אברהם קיים כל התורה (יומא כת, ב) ומ"מ השביעו דוקא במילה שכיון שבאה לו בצער (שנימול לעת זקנתו. מהר"ז) חביבה לו. אכן לשון מדה"ג שניתנה מילה בצער, והיינו כי מצות מילה עניינה חיתוך הבשר שיש בה צער. ובזה יבואר מה שהשביע יעקב ליוסף במצות מילה, אף שנימול בילדותו.

ביאורים נוספים מחכמי תימן בענין שבועת אליעזר
ו] ומצאתי לרבותינו חכמי תימן שדרשו ענין השבועה בענין אחר. במדרש הגדול דרש שים נא ירך תחת ירכי, שתהא ירך במקום יד יוצא ירכי הוא יצחק ותהא שלוחו לקדש לו אשה. ולא פליג על דברי על ענין השבועה במצות מילה שהרי הזכיר דרשה זו לעיל מינה, אלא בא לדרוש ענין נוסף ששלוחו של אדם כמותו. ובמדרש אור האפילה ביאר שהשביעו בה', שתהא ידו תחת יוצאי ירכו שלא ישתלט עליהם. ולדבריו צ"ל דמלבד זאת השביעו שלא יקח אשה ליצחק מבנות הכנעני. אכן גם לדבריו היתה כאן שבועה בדרך אברהם, שהרי סיים הכתוב וישם העבד את ידו תחת ירך אדוניו וישבע לו. ואכן על פסוק זה כתב, אמרו שהשביעו במקום שיניח את ירכו והוא מקום העבודה. והנה דבריו חתומין לא ידעתי פשרם. אכן מצאתי כע"ז בנוה שלום שהביא מדברי מוהר"ר חטר בן שלמה זלה"ה במדרש נר השכלים (שעודו בכת"י) שהשביעו במקום הקבוע ומיוחד לאברהם להתפלל בו. ושמא זו כוונת אור האפילה. אלא שיש להבין מה שייכות התפילה לענין הירך. וה' יאיר עיננו.

כתר שם טוב - מדרכי רבותינו - כמוהר"ר דוד ב"ר ישראל צאיירי זלה"ה

רבינו הוסמך כבר בתימן לרבנות ע"י ב"ד צנעא ושמש כדיין באיזור מכלף, וזה לעלות לארה"ק בשנת התר"ע עם קבוצה של כשלושים משפחות מבני קהילתו, בדרכם עברו דרך עדן, שם הפצירו בו ראשי הקהל שישאר וימנוהו לרב הקהילה אך מאהבת א"י שפעמה בו המשיך בדרכו עד שחננו רגליו עפר הארץ והשתקעו בכנרת, אך גם כאן לא ידע מנוחה ואף שהכירוהו יושבי הארץ כגדול בתורה, קפצה עליו רגום של בני המושבים שלא נתנו להם לתקוע יתד ואחיזה במקום עד שנסתלקו בני הקהילה ולא נשאר מנין לתפילה, והוצרך לעבור לרחובות לכפר מרמרוק וקראה גלות שניה, שם ביסס את קהילתו מחדש והנהיגה ביד רמה. זיע"א